DİL BİLİMLERİ

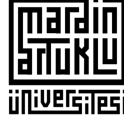
KLASİK SORUNLAR-GÜNCEL TARTIŞMALAR

Kitap Editörleri
M. Nesim Doru - Ömer Bozkurt

Cilt Editörleri
Yunus Cengiz - Ahmet Kırkan - Abdurrahman Adak
Kutlu Akalın

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları

DİL BİLİMLERİ
Klasik Sorunlar-Güncel Tartışmalar

Kitap Editörleri
M. Nesim Doru - Ömer Bozkurt

Cilt Editörleri
Yunus Cengiz - Ahmet Kırkan - Abdurrahman Adak - Kutlu Akalın

İç Düzen ve Kapak Tasarım
Abdullah Özgür Oral

Matbaa Sertifika No: 22114

Birinci Baskı
Aralık 2018
Mardin

ISBN
978-605-4202-47-8

Baskı-Cilt
Mardin Sesi Gazetecilik Matbaacılık Yayıncılık
Amb. Dağ. San. ve Tic. Ltd. Şti.
0482 213 16 56 - 212 11 58

Copyright© Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları
Mardin Artuklu Üniversitesi, Artuklu Yerleşkesi, Diyarbakır Yolu Artuklu / Mardin
Tel : +90 482 2134002 • Fax : +90 482 2134004 • web : www.artuklu.edu.tr

Yayımlanan yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

TAKDİM
Ahmet Ağırakça 1

ÇEVRESEL ETKİLERİYLE SÜRYANİ DİLİ VE KÜLTÜR

Modern Linguistic Perspectives on Ancient Inscriptions in Aramaic and Syriac: Ancient Urfa (Edessa), Palmyra (Tadmūr) and Nabataea
John F. Healey 9

Süryani Dili, Sanatı ve Edebiyatı
Gabriyel Akyüz 21

Tercüme Hareketleri Döneminde Yunanca-Süryanice-Arapça Çeviri Örnekleri Ekseninde Bir Değerlendirme
Yaşar Acat - Ahmet Yasin Tomakin - Harun Takcı 49

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATINA LİNGUİSTİK YAKLAŞIM

-gan / -gın / -agan ve -an Sıfat Fiil Eklerinin Keyfiyet Açısından İncelenmesi
Nuri Kongur 63

Dede Korkut Hikâyelerinin Deontik Yapısına Dilbilimsel Bir Bakış
Duygu Kamacı Gencer 77

Modernlik ve Postmodernlik Arasında Divan Şiiri
Kemal Kahramanoğlu 91

17. Asırdan Bir Şiir Mecmuası ve Müstensih Hataları
Hasan Ali Güneş 99

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanının Simgesel Dili ve Ölüm Simgeleri
Burcu Yılmaz Çebin 105

Yahya Kemal'de Deruni Ahenk ve Dilin Parçalarüstü Ses Birimsel Yapısı
Emine Gözde Özgürel 119

Orhan Pamuk'un Cevdet Bey ve Oğulları ile Kırmızı Saçlı Kadın Romanlarının Sözdizimsel Açıdan Karşılaştırılması
Hüseyin Gamsız - İ. Gülsel Sev 127

Türk Dilinde Entropi Yöntemi Kullanımı Üzerine
Cüneyt Akın 141

Türk Dünyasındaki Kimlik Algısının Edebiyata Yansıması
Cıldız İsmailova - Gülcan Çaymaz 147

KÜRTÇENİN DİL BİLİMSEL ÇÖZÜMLENMESİ

Referansên Gramera Kurdî di Edebîyata Devkî ya Gel da
Ayhan Yıldız 155

Bikaranîna Ergatîfîyê di Zazakî û Kurmancî de
İbrahim Bingöl 191
Goreyê Peymanê Fonetîkî Analîzê Kirmanckî ya Sêwregi
Ahmet Kırkan 199
Mamikên Kurdî ji Hêla Taybetmendî û Bikaranîna Zimên ve
Kenan Subaşı 215

KLASİK VE MODERN DÖNEM KAYNAKLARIYLA KÜRT DİLİ EDEBİYATI

Helbest û Pexşana Kurdî ya Klasîk li Devera Mêrdînê
Abdurrahman Adak 277
زماني شيعري سۆفيگەري و نامۆبووني زمان بە نموونەي شيعرەكاني مەلاي جزيري
پەخشان سابير حەمەد 295
Jiyan û Berhemên Mele Nûrîyê Hêsarî
Hayrullah Acar 313
Newroz û Cureyê Newroznameyê di Edebiyata Kurdî ya Nû de
Zülküf Ergün 325
Vegêrana Kesê Duyem di Roman û Çîrokên Kurdî de
Ümran Altınkılıç 353
TRT Kürdî'nin Kürtçeye Katkıları
Mustafa Ekici 369

DİL BİLİM AÇISINDAN ARAP DİLİ

أهمّيّة اللّغة العربيّة وخصائصها وأهمّيّتها في تعليم العلوم الشرعيّة والإسلاميّة
احمد اغيراقجة 377
Batıya Açılan İlk Pencere: Ünlü Dilci Ebû Ali El-Kâlî
Ahmet Gemi 381
Mardin'in Ortaköy Kasabası ve Çevresinde Konuşulan Arap Tât Lehçesi ve Temel Özellikleri
Mehmet Bağış 389
'Avâmil-i Birgivî İle 'Avâmil-İ Hilmiyye'nin Mukayesesi
Ahmet Tekin 409
Arap Dili Gramerinde Hitabette Cinsiyet Belirleyiciliği ve Dilbilgisel Cinsiyetin Biyolojik Cinsiyetle Uyumu
Halil Akçay 423
أثر التَّكرار في ضَبْط الفِكْر النَّحويّ العربيّ
محمَّد خالد الرهاوي 437

دِراسَةٌ فِي كِتَابِ اللُّبابِ فِي عُلُومِ الكِتَابِ لِابنِ عَادِلٍ الحَنبَلِيّ
سعدالدين إبراهيم المصطفى 454

بين الفكر واللغة تأثير كلّ منهما على الآخر وسبل تطويرهما من خلال تدريس اللّغة العربية
إحسان عطيّة حمّاد 491

أثر الفتوحات الاسلامية في اللغات المحلية فتح اقليمي الجزيرة و الجبال نموذجا
كرفان محمد احمد - حكيم احمد مام بك 503

التنوع اللغوي و أثره في عملية التواصل واقع اللغة العربية مع التعدد اللغوي في الجزائر
نضيرة بن زايد 521

ARAP DİLİ VE EDEBİYATI: İŞLEYİŞİ VE TEMALARI

Edebi Atışmalar Bağlamında İbn Müşerref el-Mârdinî'nin el-Cevheru'l-Ferd Beyne'n-Nerces ve'l-Verd Adlı Makâmesi
Muammer Sarıkaya 535

Zağlûl Rağib Muhammed en-Neccâr'ın "Medhâl İla Diraseti'l-İ'câzi'l-İlmî Fi'l Kur'ân'il-Kerîm ve's-Sünneti'n-Nebeviyyeti'l-Mütehhere" İsimli Eserinin İlmî İ'câz Açısından Önemi
Abdurrahim Kızılşeker 561

توظيف الشّعر في بيان إعجاز القرآن الكريم (بين الباقلاني والجرجاني)
مصطفى قداد 587

نحو معايير نقدية في بلاغة الرواية
سليمان الطعان 607

أثر الفكرين النقديّ والبلاغيّ في نشأة البلاغة
عامر الجرّاح 621

مدافعةُ الموت في الشعر العربي الدّعاء بالسُّقيا أنموذجا
Abdulhalim Abdullah 639

FARS EDEBİYATINDA DİLİN BİLİMSEL KULLANIM

Nasîrüddin-i Tûsî'nin İlm-i Nücûma Dair Farsça Bir Manzumesi
Serpil Koç Konuksever 655

Moğol Dönemi Düşünürlerinden Nasîrüddin Tusî'nin Bazı Farsça Şiirleri
Özkan Dayı 667

DİLDE ETKİLER VE DÖNÜŞÜMLER

Anadolu Alevileri ve Guran Yarsanları Arasında Edebi- Kavramsal Bir Köprü Olarak Türkçe Kelamlar: Kuşçuoğlu Kelamlarında Dûnadûn/ Don Değiştirme Kavramı
Shahab Vali 685

Kitabê Budelaê Gırşi de Meseleya Sunî û Elewîyan
İlyas Akman 701

Türkçenin Siirt Arapçasına Etkisi
Emin Cengiz 711

Kültürel Globalleşme ve Arap Dili Üzerindeki Etkileri
Ayşe Meydanoğlu 729

العلاقة الحضارية في الرواية السورية
إبراهيم خليل الشبلي 739

TEORİK VE PRATİK OLARAK DİL

گرنگییا پاراستنا زمانی
تەحسین ئیبراهیم دوسکی 765

İbn Haldûn'un El-Mukaddime Adli Eseri Çerçevesinde Dil Öğretimi
Ramazan Demir 773

Madde Kullanımını Öven Popüler Şarkı Sözlerinde Dil, İdeoloji ve Özne
Mehmet Işık 785

Edebiyat İçinde Dil, Dilsiz Edebiyat
İsmail İşcen 803

Multidisciplinary Approach to the Texts: Semiotic Analysis of the Process of Meaning Construction in O. Henry's The Gift of the Magi
Murat Kalelioğlu 813

Arap Dili Gramerinde Hitabette Cinsiyet Belirleyiciliği ve Dilbilgisel Cinsiyetin Biyolojik Cinsiyetle Uyumu

Halil Akçay*

Giriş: Arap Dilinin Belirleyicilik Özelliği

Dilbilgisel cinsiyetin temelinde belirleyicilik faktörü yatmaktadır. Belirleyicilik özelliği, ağızdan çıkan kelimelerin, muhatabın zihninde nitelik, nicelik ve cinsiyet açısından belirli bir karşılık ifade etmesidir. أنتَ zamirinin tekil muhataba işaret etmesi, أنتِ zamirinin tekil muhatap dişili, أنتما'nın ikil muhatapları, أنتُمْ'un çoğul muhatap erili, أنتنَّ'nin ise çoğul muhatap dişili belirlemesi nicelik ve cinsiyet açısından belirleyiciliğe örneklerdir. Nitelik belirleyiciliğe ise erkek deveye جمل, dişiye ناقة, güçlü erkek deveye □ائل, sadece yük için kullanılan deveye حفض, günde bir defa su içene رافِهة, iki günde bir defa su içene غِبٌّ, üç günde bir içene رِبْعٌ, her hangi bir vakitte içene ise ظاهرة denmesi örnek gösterilebilir. Bu yönüyle belirleyicilik, Arap dilinin öne çıkan önemli özelliklerinden biri olup Arap dilinin kelime, terkip ve tabir açısından zengin ve geniş bir dil olmasını da sağlamıştır. Nitekim sadece su içmesi özelliğine binaen deveye ondan fazla isim verilmiştir.[1] Aslında her dil kendi yapısına uygun olarak çeşitli güzellik ve zenginliğe sahip olmakla beraber İbn Fâris'in de dediği gibi "Arap dilinde olan ifade ve kavram zenginliği başka hiçbir dilde yoktur."[2]

Arapçada belirleyicilik unsurunun ön plana çıkmasının birden fazla etkeninden bahsedilebilir. Muhatabı yormamak adına sözün veciz olmasını sağlamak, en önemli faktördür. Çünkü muhatap böyle bir ortamda, bir yandan kısa ifadeler duymak isterken, bir yandan da soru sormaya gerek duymadan ifadelerin net olarak neyi ve kimi gösterdiğini bilmek istemektedir. Aynı durum mütekellim yani konuşan için de geçerlidir. Örneğin "اشتريت الجمل الذي يشرب الماء كل يوم ثلاث□رات (üç günde bir su içen deveyi satın aldım)" gibi uzun bir ifade yerine sadece اشتريت الرِبْع (Rıb'ay'ı satın aldım) ifade kullanılmıştır. Ayrıca بعتُ ناقتي التي تسوق البعير إلى حوض الماء (develeri su havzasına sevk eden dişi devemi sattım) ifadesi yerine بعت السلوف (Sulûfeyi sattım) gibi kısa bir ifade kullanılmıştır. Buna benzer ifade özelliği, kelime ve ifade zenginliğini gerektirdiği gibi nitelik, nicelik

* Dr. Öğr. Ü., Artuklu Üniversitesi, halilakcay@hotmail.com

1 Devenin isimleri ve özellikleri için bkz. Ebû Sa'îd 'Abdulmelîk el-Asma'î, *Kit'âbu'l-ibil*, Tahk: Hatem Sâlih ed-Dâmin, (Dâru'l-Beşâir, 2003).

2 Ebu'l-Hasan Ahmed İbn Fâris, *es-Sâhibî fî fıkhı'l-lugati'l-'Arabiyye ve mesâilihâ ve sunenu'l-'Arab fî kelâmihâ*, (Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, Beyrut 1997) 19.

ve cinsiyet belirleyiciliğinin olmasını önemli kılmıştır. Bu manada îcâz faktörü Arap dilinin şöhret bulduğu bir özellik olup en eski dönemlerden günümüze kadar önemsenen bir husus olmuştur.[3]

Belirleyicilik ve belirleyiciliğin vesile olduğu dil zenginliğinin diğer bir etkeni, Arap dilinin, İslamiyet'ten önce diğer milletlerin kendi aralındaki irtibata nazaran hem edebî hem siyasî olarak dış coğrafyayla irtibatı zayıf olmasından ötürü[4] kendi içerisinde derinlemesine genişlemesi ve zenginleşmesidir. Bu dönemde Arap kabileler, daha çok kendi aralarında kabileler arasında cereyan eden iç çekişmeler yaşamışlardır. Bu da Arapları güç bakımından zayıflatmış ve komşuları Rum ve Sasani imparatorluklarıyla mücadeleye girişmeye engel olmuştur. Kabileler arası çekişmeler, Arapları siyasi güç bakımından olumsuz etkilerken edebî alanda oluşturduğu rekabete olumlu katkısı olmuştur. Nitekim her bir kabile, güçlü bir şairi güçlü bir savaşçıya tercih edecek kadar şiire önem vermiştir. Çünkü rakibin motivasyonu bir hicivle bozmak ya da kendi kabile fertlerini bir fahriyeyle motive etmek kabile için çok önemsenen bir durumdu. Bundan ziyade şair, kabilenin bilgini, tarihçisi, kâhini, sihirbazı, söz savaşçısıydı.[5] İbn 'Abbâs'ın "Şiir, Arabın divanıdır"[6] sözü de buna işaret etmiştir.

Belirleyiciliğe zemin hazırlayan bir husus da coğrafi ortamın dil tefekkürüne uygun bir zemin hazırlamasıdır. Uçsuz bucaksız çölün genişliği, gökyüzünün fevkalade berraklığında beliren yıldızlar, dil tefekkürüne uygun bir zemin hazırlamıştır. Nitekim böyle bir ortamda ellerindeki deve, kılıç, at, çadır gibi kısıtlı malzemeden ziyadesiyle fazla kelime türetmişlerdir. Sadece deve ve atın müstakil olarak her birinin isim ve özelliklerinin ele alındığı onlarca kitabın mevcudiyeti belirleyiciliğin Arap dilinde ne denli ön planda olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Vahyin gelişiyle birlikte kabilelerin Kureyş'in din, edebiyat, şehircilik, ticaret, güç, iktidar gibi entelektüellik temelinde Kureyş lehçesi etrafında toplanması, Arap dilinin daha da zenginleşmesini sağlamıştır.[7]

1. Arap Dilinde Belirleyicilik Türleri

Arap dilinde nitelik, nicelik ve cinsiyet şeklinde üç tür belirleyicilikten söz edilebilir.

[3] Arap dilinde îcâzın önemi için bkz. Muhtâr 'Atiyye, *el-Îcâz fî kelâmi'l-'Arab ve nassi'l-i'câz*, (Dâru'l-ma'rifeti'l-câmi'iyye, 1995).
[4] Ahmed Emîn, *Fecru'l-İslâm*, (el-Mektebetu'l-'asriyye, Beyrut 2013), 24.
[5] Ahmed Hasen ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, (Dâru nahdati Mısır, Kahire), 45; Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, (Fenomen Yayınları, Ankara 2009), I/72.
[6] Ahmed 'Abdulgafûr 'Attâr, *Mukaddimetu's-Sihâh*, 4. Baskı, (Dâru'l-'ilm li'l-melâyîn, Beyrut 1990), 28.
[7] Muhammed Fehmî, *Târîh-i edebiyyât-i 'Arabiyye (Cahiliye Devri)*, (Matba'atu 'Âmire, İstanbul 1917), 91-92.

1.1. Nitelik Belirleyiciliği

Bu çeşit belirleyicilik, bir varlığı birkaç kelimeyle betimleme yerine onu bir kelimeyle betimleme şeklindedir. Güçlü deveye □ائل, sadece yük için kullanılan deveye حفض, iki günde bir defa su içene غِبّ, her hangi bir vakitte içene ظاهرة, hamile olmayana حايل, hamileliğinin ilk evresinde olana عشر□gibi isimlerin verilmesi, nitelik belirleyiciliğe örneklerden sadece birkaçıdır. Bu şekilde aslan, at, kılıç, yılan, su ve daha birçok hayvan ve cansız varlıklardan her birine yüzlerce isim verdikleri kaynaklar tarafından tespit edilmiştir. el-Gandecânî'nin, *Esmâu hayli'l-'Arab* adlı kitabında tüm yönleriyle ele aldığı at için 823 isim zikretmesi dikkat çekicidir. Bunların içinde kabilelerin ve önemli şahısların atlarına verdikleri isimler bulunsa da bir ata bu sayıda isim verilmesi belirleyicilik anlamında önemli bir örnektir.[8]

Nitelik belirleyiciliği, başka dillerde de olmakla beraber Arap dilinin kelime açısından fazlasıyla zengin olmasını sağlayan bir husustur. Nitekim İmam Şafiî Arapçanın, ifade bakımından dillerin en genişi, lafız sayısı itibariyle en zengini olduğu ifade etmiştir.[9]

1.2. Sayı Belirleyiciliği

Bu çeşit belirleyicilik, 1-2-3 gibi sayma sayılarını kullanmadan varlığı sayıya göre belirleme hususudur. Arap dilinde bu hususta varlıkların sayısı için müfred (tekil), tesniye (ikil) ve cem' (çoğul) gibi sayı ifade eden belirleyici kavramlar kullanılmıştır. Kelimenin yalın hali tekili gösterir. Birden fazla olan sayıyı belirleme işlemi ise kelimeye bazen bir zamir bazen bir harf eklenerek yapılır. Bazen de sayıyı belirten özel kelimeler kullanılır ki bunlar çoğul gruplarını ifade eden ve semâa dayanan (işitsel olan) kelimelerdir. Kelimede sayıyı gösteren unsurlar aşağıda verilmiştir:

a) ا (Elif): Gerek isimlerde gerek fiillerde hem müzekker (eril) hem de müennes (dişil) varlıkların ikilini göstermektedir. Örnek: ذَهَبَا، ذهَبَتَا، ذَهبتما mâzi fiillerindeki elif, يَذْهَبَانِ، تَذْهَبانِ gibi muzâri fiillerindeki elif ile اِذْهَبَا gibi emir fiilindeki elifler, ikile işaret etmektedir. قَلَمانِ، سَيّرَتانِ، أَحْمَدانِ gibi isimlerdeki elifler de ikile işaret etmektedir. İsimlerdeki ikil elifi cümledeki konumuna göre bazen ي (yâ) harfine dönüşebilmektedir: اِشْتَرَيْتُ قَلَمَيْنِ (iki kalem satın aldım) cümlesinde nesne (meful) durumuna düşen قلمين kelimesinde olduğu gibi.

---

8 Bkz. Ebû Muhammed el-A'râbî el-Esved el-Gandecânî, *Esmâu hayli'l-'Arab ve ensâbuhâ*, Tahk: Muhammed 'Alî Sultânî, (Mektebetu Gandecânî).

9 Muhammed b. İdris eş-Şafi'î, *er-Risâle*, Tahk: Ahmed Muhammed Şâkir, (Matba'atu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1938), 42.

b) و (vâv): İsim ya da fiillere bitiştiğinde müzekker (eril) varlıkların ikiden fazla çoğulunu göstermektedir. Örnek: ذَهَبُوا (mâzî), يَذْهَبُونَ، تَذْهَبُون (muzâri), اِذْهَبُوا (emir) gibi fillerdeki vâv harfleri ile مُسْلِمُونَ، مُحَمَّدُونَ gibi isimlerdeki و harfi. İsimlerdeki و harfi, cümledeki konumuna göre bazen ي (yâ) harfine dönüşebilmektedir: سَلَّمْتُ عَلى المسْلِمِينَ (Müslümanlara selam verdim) cümlesinde cer harfinden sonra gelen المسْلِمِينَ kelimesinde olduğu gibi. İsimlerde و harfi, cem-i müzekker sâlim (düzenli eril çoğul) ismin de alametidir.

c) م (mîm): Mâzî fiilin muhatap kalıbına eklenen bir harf olup çoğul muhatap erillere işaret etmektedir. Örnek: ذَهَبْتُمْ

d) ن (nûn): Mâzî, muzâri ve emir fiilin her üçünde de cem-i müennes (çoğul dişil) varlıkların çoğulu için kullanılır. Örnek: ذَهَبْنَ، ذَهَبْتُنَّ (mazi fiil), يَذْهَبْنَ، تَذْهَبْنَ (muzâri fiil), اِذْهَبْنَ (emir fiil).

e) ات (elîf-tâ): Cem-i müennes sâlim (düzenli dişil çoğul) isimlerin sonuna eklenir. Örnek: مسلماتٌ، طالباتٌ، سَيّاراتٌ.

f) Düzensiz çoğul kalıpları:

Arapçada herhangi bir çoğul alameti taşımadığı halde çoğul ifade eden özel bazı kalıplar da vardır. Bunlardan bazıları parantez içinde örnekleriyle beraber aşağıda verilmiştir:

فُعُل (:رُسُل)، فِعال (رِجال)، أفاعِل (أكالب)، مَفاعِل (مساجِد)، مَفاعيل (مَصابيح)، فُعُول (بُيوت)، أفْعِلة (أمْثْلة)، أَفْعال (أسْواق)، فُعْل (حُمْر)، فُعَل (غُرَف)، فُعَلَة (قُضاةٌ: أصلُهُ قُضَيَةٌ)، فَعَلَةٌ (طَلَبَةٌ)، فُعّال (طُلاّب)، فُعّال (قُرّاء)، فِعْلان (صِبْيان)، فُعَلاء (عُلماء)، فَواعِل (نَوافِذ)، فَعائل (ضَرائب)، أفْعِلاء (أصْدِقاء)، …

g) Arapçada herhangi ek ya da zamir almadan veya bir çoğul kalıbında olmayan ve grup, topluluk gibi çoğul anlam ifade eden kelimeler de vardır. Bunlara ism-i cem‘ denir. Örnek: قوم (kavim), جَماعَة (cemaat), وَفْد (heyet).

1.3. Cinsiyet Belirleyiciliği

Arap dilinde canlı ya da cansız istisna birkaç varlık dışında tüm varlıklar eril ya da müennes olarak kabul edilmiştir. Güç ve zayıflık, güzellik ve çirkinlik, sertlik ve yumuşaklık boyutlarının yanında mitolojik boyutun da cansız varlıkların müzekkerlik ve müenneslik ayırımına tabi tutulmasında etken olduğu görüşleri ortaya konmuşsa da netice olarak bu husus Arap dilini ilk konuşanların o günkü mantık silsilesi dâhilinde şekillenmiştir.[10]

Arap dilinde dişilleri belirtmek için kelimeye müenneslik alameti olarak kabul edilen bir takım ekler eklenir. Ancak doğurma özelliği olan hakiki müenneslerde işaret aranmaz. Bunun dışında شَمْس، نار gibi her hangi bir müenneslik alameti taşımadığı ve hakiki müennes olmadığı halde Arap dilinde müennes kabul edilen kelimeler de vardır. Bunlar tamamen semâʻa dayalıdır.

Arap dilinde müennes kabul edilen varlıklara isimlerde, sıfatlarda ve fiillerde bir takım alametler bulunur.

A) İsim ve Sıfat Kelimelerde Müenneslik Alametleri

1) Tâ-i marbûta/yuvarlak te/التاءُ المربوطة (ة):

Söz konusu harf, kelimenin sonuna müenneslik alameti olarak getirilir. مِمْحاة، شاكِرة، جَمِيلة، سبُّورة، نافِذة، سَيّارَة örneklerinde olduğu gibi. Bu gibi kelimeler tekil müennes kabul edilir. Hakiki müzekkerlerde bulunması halinde ise bu alamete itibar edilmez ve çoğunlukla bu kelimeler müzekker muamelesi görür. طلحة، حمْزة gibi erkek isimlerinde olduğu gibi. Nitekim bu isimlerin yerine bir zamir kullanıldığında, bu gibi isimlere işaret edildiğinde ya da fiil getirildiğinde müzekker şekilleri kullanılır. Örnek: هو حمزة، هذا حمزة، جاء حمزة

Tâ-i marbuta harfinin dişillik belirleyicisi görevinin yanında başka kullanım amaçları da vardır. Mübalağa (ör: عَلَّامة), cins isimlerde tekillik belirtme (ör: شَجَرَة), sarf ilminde bazı baplarda illet harfi yerine kullanma (ör: إجابة، تَرْبِيَة) gibi amaçlar bunlardandır.

2) Elif-i maksûre (ى):

10 Bkz. Kadri Yıldırım, "Arap Dilinde Müzekkerlik-Müenneslik Ayırımına Dil Felsefesi Açısından Bir Yaklaşım", *EKEV*, Yıl: 7, Sayı:5 Bahar (2003), 195-210; Kadir Kınar, "Arap Dilinde Cinsiyet Olgusu ve Diğer Dillerle Bir Mukayesesi", *ERUİFD*, (2014/2), Sayı: 19, 7-28.

Elif-i maksure (kısa elif), kelimenin kök harfleri dışında bir ek olarak eklenip dişiliğe işaret etmektedir. سَلْمَى، لَيْلى، عَطْشَى، حُبْلَى، كُبْرَى، صُغْرَى، ذِكْرَى، صَحارَى، gibi isimlerin sonunda bulunan elif, elif-i maksuredir.

Kök harflerinden birinden dönüşmüş elif-i maksureler, te'nîs (dişillik) için değildir. الفَتَى، مُصْطَفى، المسْتَشْفَى gibi kelimelerin sonunda yer alan elif-i maksûre, yâ harfinden dönüşmüş bir eliftir. Dolayısıyla dişillik ifade etmemektedir.

3) Elif-i memdûde (اء):

Elif-i memdûde (uzun elif), kelimenin sonunda yer alan hemzeden önce gelen eliftir. Bu elifin, dişillik alameti olabilmesi için kök harfleri dışında olması kaydı vardır. Ör:

حَمْراء، خَضْرَاء، سَمْرَاء، زَرْقاء، صَفْراء، بَيْضاء، سَوْداء، عَوْراء، عَوْجاء، صَحْراء، زَهْراء، ضَرَّاء.

Ancak müzekker çoğul kalıbı olan فُعَلاء veznindeki kelimelerde yer alan hemze elif-i memdûde olsa da dişillik alameti değildir. Ör: عُلَماء، شُعَراء، خُبَراء، فَضَلاء

B) Fiillerde Müenneslik Alametleri

Fiillerde müenneslik alâmeti sadece mâzî fiilde sâkin ve açık bulunan تْ (te) harfidir. Ör: ذَهَبَتْ، جَلَسَتْ، كَتَبَتْ. Fiillere bitişip müennisliğe işaret eden zamirler ise alamet değil isim kabul edilmektedir. ذَهَبْتِ ve ذَهَبْتُنَّ'deki ت zamirleri, ذَهَبْنَ ve اِذْهَبْنَ'deki nûnlar, تَذْهَبِينَ ve اِذْهَبِي'deki ي zamirleri alamet değil, özne olup zamirdirler ve dolayısıyla isimlerdir.

C) Zamir, İsm-i İşaret ve İsm-i mevsullerde Müenneslik

Arap dilinde müennes kabul edilen isimlerin yerine yine müennese işaret edilen zamirler kullanılır. Ayrıca bu tür isimlere işaret etmek için belirli müennes işaret isimleri kullanılır. Bağlaç görevi gören ism-i mevsullerin de müennes kalıpları vardır. Bunlardan her birinin detayı aşağıda verilmiştir:

1. Zamirlerde Cinsiyet Belirleyiciliği

Arapçada cinsiyet belirleyiciliği kendini zamirlerde de göstermektedir. Buna göre هو، هم، أنْتَ، أنْتُم، إيّاهُ، إياهمْ، إياكَ، إياكُمْ ayrık (merfu ve mansûb munfasıl) zamirler ile ـهُ، ـهُمْ، ـكَ، ـكُمْ bitişik zamirler, müzekker isimleri belirleyici zamirlerdir.

هي، هُنَّ، أَنْتِ، أَنْتُنَّ، إيَّاها، إيَّاهُنَّ، إيّاكِ، إيّاكُنَّ ayrık zamirler ile ها، هُنَّ، كِ، كُنَّ bitişik zamirler, müennes isimleri belirleyici zamirlerdir. هُما، أَنْتُما، أنا، نَحْنُ، كُما zamirleri ile mütekellim için kullanılan bitişik ي zamiri ise müennes ve müzekker isimler için ortak kullanılmaktadır.

Mâzî fiile bitişen و (ör: ذَهَبُوا), تَ (ör: ذَهَبْتَ), تُمْ'deki تُ (ör: ذَهَبْتُمْ) zamirleri, müzekker varlıklar için kullanılır. Aynı şekilde muzâri fiile bitişen و (ör: يَذْهَبُونَ، تَذْهَبُونَ) zamiri ile emir fiile bitişen و (ör: اِذْهَبُوا) zamiri, müzekker isimler için kullanılan zamirlerdir.

Mâzî fiile bitişen نَ (ör: ذَهَبْنَ), تِ (ör: ذَهَبْتِ), تُنَّ'deki تُ (ör: ذَهَبْتُنَّ) zamirleri, müennes varlıklar için kullanılır. Muzâri fiile bitişen نَ (ör: يَذْهَبْنَ، تَذْهَبْنَ), ي (ör: تَذْهَبِينَ) zamirleri ile emir fiile bitişen ي (ör: اِذْهَبِي) ve نَ (ör: اِذْهَبْنَ) zamirleri, müennes isimler için kullanılan zamirlerdir.

2. İsm-i İşaretlerde Cinsiyet Belirleyiciliği

Müennes varlıklara müennes işaret isimleriyle işaret etmek Arap dilinde genel kuraldır. Dolayısıyla müennes varlıklara işaret eden müennes isimler kullanılmıştır. Müfred müennese ذِهِ/هذِهِ/تِلْكَ gibi işaret isimleri kullanılırken müfred müzekker için ذا/هذ/ذلك işaret isimleri kullanılmaktadır. Tesniye müenneslere تانِ/هاتان/تانِكَ kelimeleriyle işaret edilirken tesniye müzekker isimlere ذانِ/هاذانِ/ذانِكَ işaret edilir. Çoğul müzekker ve çoğul müennesler ise akil varlıklar olduğunda هؤلاء/أولئك işaret ismi ortak olarak kullanılır. Gay-ı akil varlıkların çoğulu tekil müennes kabul edildiğinden ذِهِ/هذِهِ/تِلْكَ işaret isimleri kullanılır.

3. İsm-i Mevsullerde Cinsiyet Belirleyiciliği

Genellikle sıfat yan cümleciği temel cümleye bağlamaya yarayan ism-i mevsullerde de cinsiyet belirleyiciliği bulunmaktadır. Nitekim müzekker varlıklar için الَّذِي/اللذانِ/الّذينَ isimleri kullanılırken müennes varlıklar için ise الَّتِي/اللتانِ/اللاتِي ism-i mevsulleri kullanılır. مَنْ ism-i mevsulu akillerde, ما ise gayr-ı akillerde müzekker ve müennes için ortak kullanılmaktadır.

2. Hitabette Kullanılan Cinsiyet Belirleyicilerinin Biyolojik Cinsiyetle Uyumu

Bilinç halinde söylenen bir sözün, ağızdan çıkarken insanın ruhsal halinden ve zihin dünyasından kopuk olması düşünülemez. Böyle bir söz, insanın ruh haliyle uygun seslere sahip harfler ve sözcükler şeklinde çıktığı gibi uygun vurgu ve tonlamalar şeklinde de çıkabilmektedir. Dolayısıyla insanın dilinden sadır olan ifadenin ve bu ifadenin vurgu ve tonlamalarının, arka planda yer alan mana, duygu ve düşünceden bağımsız olmadığı düşünülmüştür. Mana ve duyguda var olan öfke, sertlik ve huysuzluk kendini sert ve kalın seslere sahip harfleri ihtiva eden sözcüklerle ortaya çıkarırken, ince, yumuşak ve sevgi duygular, kendini aynı derecede ince seslere sahip harfleri ihtiva eden sözcüklerle ortaya çıkardığı ifade edilmiştir.[11] Bu durum dillerin geneli için söylenebilirken hitabete mazhar olan varlıkların fıtrî durumlarına uygun kelime seçimi ise Arapçaya has bir durumdur. Hitabetteki seslerin muhatabın cinslerine uyumu hususuna geçmeden önce ses-duygu uyumunu ele almak gerekir. Nitekim muhatabın fıtri durumu, mütekellimin zihninde bir duyguya tekabül etmektedir. Mütekellim, ifadesini de bu duruma göre şekillendirmektedir.

2.1. Ses-Duygu Uyumu

Ses-duygu ilişkisi ve uyumu hususu öteden beri dilbilimciler ve dil felsefecileri nezdinde araştırma konusu olmuştur. Her dil ve bir dilin tüm sözcüklerinde mutlak bir uyumun olduğunu söylemek mümkün olmasa da birçok duygunun uyumlu ses ve sözcüklerle ifade edildiği ortaya konmuştur.[12]

Arap dilbilimcilerinden İbn Cinnî *el-Hasâis*'inde harfleri mana ve ses ilişkisi açısından ele aldıktan sonra genel bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. İçinde aynı harf tekrarı olan قَلْقَلَة (titretmek, hareket ettirmek) gibi kelimelerde manada da tekrar durumu olduğu, suyun cılız akmasının نَضَحَ kelimesiyle ifade edilip suyun sert akmasının نَضَحَ'den daha sert tona sahip olan نَضَخَ kelimesiyle ifade edilmesi bu değerlendirmelerden bazılarıdır. [13]

11 Emîl Bedî' Ya'kûb, *Mevsû'etu 'ulûmi'l-lugati'l-'Arabiyye*, (Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, Beyrut 1971), I/43; 'Âdil Hâdî Hammâdî el-'Ubeydî, "Kadiyyetu'l-lafz ve'l-ma'nâ", *el-Ustâd*, 201. Sayı, (2012), s. 201-210; Nilgün Açık Önkaş, "Türk Halk Şiiri Örneklerinin Fonetik-Semantik İlişkisi ve Türkçe Eğitiminde Halk Şiirinden Yararlanma", *Turkish Studies*, Sayı 6/2, İlkbahar (2011), 131-142.

12 el-'Ubeydî, "Kadiyyetu'l-lafzi ve'l-ma'nâ", 201-210; Önkaş, "Türk Halk Şiiri Örneklerinin Fonetik-Semantik İlişkisi ve Türkçe Eğitiminde Halk Şiirinden Yararlanma", 131-142; Halil Akçay, *Endülüslü Edip ve Şair İbn Zeydûn ve Divanı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi SBE, Diyarbakır 2016), 213-215.

13 Ebu'l-Feth 'Usmân b. Cinnî, *el-Hasâis*, Tahk: Muhammed 'Alî en-Neccâr, ('Âlemu'l-kutub, Beyrut 2012), 407-417.

Ses-duygu ilişkisi hususunda son zamanlarda da bir takım çalışmalar mevcuttur. Hasan ‘Abbâs’ın *Hasâisu’l-hurûfi’l-Arabiyye ve me‘ânîhâ* adlı eseri[14], ‘Âdil el-‘Ubeydî’nin *Kadiyyetu’l-lafz ve’l-ma‘nâ* adlı makalesi, bu çalışmalardandır. Bu çalışmalarda harflerin hangi duygulara işaret ettiği belirtilmiş, bazı duyguların ifade edilmesinde belirli harflerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Örneğin د، ص، ض، ق، ظ harfleri güç, sertlik, şiddet ve büyüklük ifade ederken, ص harfi sertlik ve netlik; ن harfi içtenlik, incelik, nezaket ve istikrar; ل harfi ise yumuşaklık ve esneklik ifade etmektedir.[15] Dr. Martine Grice adlı Alman araştırmacı da sesten duyguların öğrenilebilmesinin mümkün olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca yapılan başka bir araştırmada insanın, olumlu ve güzel duyguları ifade ederken genellikle uzun /i/ sesini içeren kelimelerin kullanıldığı, olumsuz duyguları ifadede ise uzun /o/ sesini içeren kelimeleri sık kullanıldığını ortaya konmuştur.[16]

فَبِما رَحْمَةٍ مِنَ اللهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظّاً غَلِيظَ القَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ[17] “Sen sırf Allah’ın rahmetiyle onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi.” ayetinde ses-duygu/lafız-mana açısından dikkat çeken uyum, bu araştırmaları destekler mahiyettedir. Nitekim yumuşak davranma bahsinde لِ، نْ، تَ gibi yumuşak okuyuşlara sahip harfler; kaba, katı yürekli kısmında ise şeddeli ظ ve sonrasında غ، ق، ض gibi kalın sesli harfler kullanılmıştır.

2.2. Hitabette Cinsiyet Belirleyicileri ve Bunların Muhatabın Fıtratına Uyumu

Yüce Allah, erkek ve dişiden oluşan insan cinsini tek bir biyolojik ailenin birer üyesi olarak yaratmıştır. Genetik bilimcilerinin araştırmalarında da bu durum böyledir.[18] Buna göre erkek ve kadın olarak insan cinsleri arasında biyolojik açıdan ortak özellikler mevcuttur. Ancak erkek ve kadının ontolojik olarak eşitliği söz konusu olsa da fıtrî özellikleri dikkate alındığında her birinin diğerinden ayrılan özellikleri de vardır. Nitekim erkek cinsinde güç, sertlik, kararlı-

14 Hasan ‘Abbâs, *Hasâisu’l-hurûfi’l-‘Arabiyyeti ve me‘ânîhâ*, (İttihâdu’l-kuttâbi’l-‘Arab, 1998).
15 Akçay, *Endülüslü Edip ve Şair İbn Zeydûn ve Divanı*, 214.
16 https://www.huffingtonpost.ca/2014/06/30/key-to-happiness-vowel-words-study_n_5543469.html. Erişim tarihi 13.08.2018
17 Âli ‘İmrân 3/159.
18 Mustafa Akçay, “İnsanlığın Ortak Dinî Temeli: Fıtrat”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Cilt: XIII, Sayı:23 (2011/1), 144.

lık, ayakta durma, hâkimiyet gibi özellikler ön planda iken kadın cinsinde duygusallık, incelik, merhamet, yumuşaklık özellikleri ön plandadır.[19]

İnsan cinslerine ait söz konusu özelliklerin bilinmesi her anlamda önem arz ederken hitap şeklinin cinslerin fıtrî özelliklerine göre şekil kazanması ayrı bir önem arz etmektedir. Buna binaen hitap edilirken, hitap cümlesini muhatabın cinsiyetine göre şekillendirmek Arapçaya has bir durumdur. Nitekim muhatap, müzekker olduğunda müzekker kalıpları, müennes olduğunda ise müennes kalıpları kullanılır. Hitabetin cinsiyetle uyumu müfred (tekil) kalıplarda daha bariz ortaya çıktığından araştırmamızda sadece müfred cinslere hitap durumu ele alınacaktır. Buna göre her bir cinsiyetin müfred şahsına kullanım durumları ve uyumunun değerlendirilmesi aşağıda ifade edilmiştir:

2.2.1. Müfred Müzekkere Hitap Durumu

Muhataplara isimleri zikredilmeksizin hitap etmek sadece zamirle mümkün olmaktadır. Bu zamir bazen munfasıl (ayrık) olabildiği gibi (أنْتَ) bazen fiile (كَتَبْتَ), isme (كِتابُكَ) ya da harfe (لَكَ gibi) muttasıl (bitişik) halde olabilir. Ayrıca bazen zâhir (bariz) olabildiği gibi (كَتَبْتَ) bazen de müstetir (gizli) olabilir (أُكْتُبْ'deki gizli أنْتَ gibi). Buna göre müzekkere merfu munfasıl (ayrık özne şahıs) zamiriyle hitap edildiğinde أَنْتَ sözcüğü, mansûb munfasıl (ayrık iyelik şahıs) zamirle hitapta إيَّاكَ zamiri kullanılır. Merfû muttasıl (bitişik özne şahıs) zamiriyle hitapta mâzî fiile تَ zamiri bitiştirilerek hitap edilir. Ör: ذَهَبْتَ، كَتَبْتَ، فَهِمْتَ. Muzâri fiilde zamir gizlenir ve muzaraat harflerinden تَ harfi kullanılarak yapılır. Ör: تَذْهَبُ، تَكْتُبُ، تَفْهَمُ. Emir fiilde de zamir gizlenir, kelimenin cezm edilmiş hâliyle hitap edilir: اِذْهَبْ، أُكْتُبْ، اِفْهَمْ

Müzekker için kullanılan kalıplar dikkate alındığında fiilin salim ya da sahih olmaması durumunda değişmekle birlikte mâzî fiilde fetha, muzâride zamme, emir fiilde ise cezm görülmektedir. Aynı şekilde munfasıl zamirlerde de fetha görülmektedir. Cezm, kararlılık, katiyet, sebat anlamlarında olup[20] bu yönleriyle erkeğin fıtrî özelliklerine işaret etmektedir. Med harfleri dışındaki harflerin cezm halinde olması ise ayrıca bir vurgu ve sertlik oluşturmaktadır. Bu da emir

[19] Ersan Ersoy, “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği (Malatya Örneği)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2,Elazığ (2009), 212-214.

[20] Muhammed el-Murtadâ el-Huseynî ez-Zebîdî, *Tâcu’l-‘arûs*, Tahk: ‘Abdulhalîm et-Tahâvî, (Muessesetu’l-Kuveyt, Kuveyt 2000), “جزم”XXXI/401.

fiilinin ihtiva ettiği talebi vurgulu hale getirmektedir. Mâzî fiil, isim ve harflere bitişik zamirlerde bulunan fetha, hareketlilik, genişlik ve bir işi iradeyle yapma gibi özelliklere işaret etmektedir. Muzâri fiilde görülen zamme ise çokluk, devamlılık, sağlamlık, kuvvet, hâkimiyet gibi vasıflara işaret etmektedir.[21] Bütün bunlar da erkek cinsinin fıtrî özellikleri arasında yer almaktadır.

2.2.2. Müfred müennese hitap durumu

Müenneslere hitap, merfu munfasıl zamirle olduğunda أَنْتِ kelimesi, mansûb zamirle olduğunda إِيَّاكِ kelimesi kullanılır. Mâzî fiile bitişik olup müennesi gösteren zamir كَتَبْتِ fiilinde olduğu gibi تِ zamiridir. Bunun isme bitişik şekli ise كِتابُكِ ifadesindeki كِ zamiridir. Harfe bitişik şekli de لَكِ'deki gibi كِ zamiridir. Muzâri ve emir fiillerindeki müennes muhataba zamirleri تَذْهَبِينَ (muzâri) ve اِذْهَبِي (emir) fiillerinde görüldüğü gibi ي zamiridir. Burada müennes muhataba için kullanılan zamirler incelendiğinde mâzî fiil ve isim ile harfe bitişen zamirlerde kesra görülürken emir ve muzâri fiillerde öncesi kesra olan ي harfinin cezimli hali göze çarpmaktadır.

Kesra, sesi alçaltmak, inceltmek ve gizlemek içindir.[22] Ayrıca tevazu, incelik, yumuşaklık, zayıflık, itaat, boyun eğme, saygı ve anlayışla karşılama gibi özelliklere işaret ettiği belirtilmiştir. Bunun yanında فَرِحَ، حَزِنَ، مَرِضَ (sevindi, hüzünlendi, hastalandı) örneklerinde olduğu gibi genellikle insanın iradesi dışında gerçekleşen eylemlerin aynulfiilinde kullanılır.[23] İhtiva ettiği bu özelliklerden dolayı kesranın müennes varlıklara ait olduğu belirtilmiştir.[24] Özellikle emir sîgasında kesranın sonradan gelen ي zamiriyle uzatılması, emir sîgasında olması gereken vurgu ve sertliğin son derece yumuşaması dikkat çeken bir durumdur. Bu da kadın cinsine emir verilirken dahi sertlikten ziyadesiyle uzak bir ifade şeklinin ortaya çıktığını göstermektedir. Bütün bu hususlar, kadın cinsinde fıtrî özellik olarak öne çıkan özelliklerle örtüşmektedir.

Sizi bir tek nefisten yaratan, onunla sükûnet bulsun diye eşini de ondan yaratan Allah'tır."[25] ayetinde de geçtiği gibi Yüce Allah'ın, kadını huzur veren, onun-

21 Ahmed el-Ahdar Gazâl, "Felsefetu'l-harekât fi'l-lugati'l-'Arabiyye", *Mecelletu'l-Lisâni'l-'Arabî*, Sayı 10, yıl, (1973), 69-70.
22 Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâi'u'l-fevâid*, Tahk: 'Alî b. Muhammed el-'İmrân, (Dâru 'Âlemi'l-fevâid), II/476.
23 Gazâl, *Felsefetu'l-harekât fi'l-lugati'l-'Arabiyye*, 69-70.
24 'Abdulkâdir b. 'Umer el-Bağdâdî, *Hizânetu'l-edeb ve lubbu lubâbi lisâni'l-'Arab*, Tahk: 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, 3. Baskı, Mektebetu'l-Hancî, Kahire 1997, VI/317.
25 A'râf, 7/189.

la ünsiyet peyda edilen bir varlık olarak tanıtması ve ayrıca Peygamberimiz'in (s.a.v.) "Sizin en hayırlınız, kadınlarına en iyi davrananızdır."[26] ve "Müminlerin iman bakımından en kâmil olanı, ahlâkı güzel olan ve ailesine nazik davranandır."[27] gibi kadınlara değer verilmesi gerektiğini vurgulayan hadislerin varlığı da Arap dilinin kadına hitap ederken sertlikten uzak narin bir dil kullanma hususuyla örtüşmekte ve desteklemektedir.

Sonuç

Arap dili belirleyicilik özelliğiyle ön plana çıkmış bir dildir. Cinsiyet, sayı ve vasıf belirleyiciliği şeklinde ortaya çıkan bu özellik, Arap dilini kelime, tabir ve kavram yönünden dünyanın en zen dili haline getirmiştir. Cinsiyet belirleyiciliğinde eril ve dişil ayırımı varken sayıda tekil, ikil ve çoğul ayırımı mevcuttur. İkil kullanım ve hitabette cinsiyet ayırımı Arap diline has bir durumdur. Vasıf belirleyiciliğinde ise sözü kısaltmak için bir varlığın özelliklerini cümleler şeklinde belirtmek yerine tek bir sözcükle ifade etme şeklinde ortaya çıkmaktadır. İlk Arapların deve, at, kılıç gibi sahip oldukları kısıtlı malzemelerin özelliklerine binaen her birine onlarca belki binlerce isim türetmişlerdir. Bu durum kendini doğal tabiatlarında gördükleri yılan, aslan, yıldız, çöl gibi varlıklarda da kendini göstermektedir. Arabın şiir ve edebî merak ve yeteneği ise dil açısından ufuk açıcı bir etkisi olmuştur. Bütün bunlar Arap dilinin kısıtlı malzemelerden ziyadesiyle zengin bir dil ortaya çıkarmasına vesile olmuştur.

Arap dilinin son ilahi vahiy dili olarak seçilmesi ise Arap dilinin zenginliğini arttırırken onu genişlik ve hâkimiyet bakımından da ön plan çıkarmıştır.

İslam dininin bir fıtrat dini olması, vahiy dili olarak seçilen Arap dilinin de insan cinslerinin fıtratına uyumlu bir dil olup olmadığı merak konusu olmuştur. Bu manada burada yapılan çalışmada özellikle eril ve dişil olarak insan cinslerine hitabette erkek ve kadınların fıtrî özellikleriyle uyumlu bir kullanım söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Buna göre erkek cinsi için kullanılan kalıplarda dikkat çeken fetha, zamme ve emir fiildeki cezm, hareketlilik, kararlılık, güç ve kuvvet, sertlik, hâkimiyet gibi erkek cinslerinin belirgin özellikleriyle örtüşmektedir. Kadın cinsi için kullanılan kalıplarda ise kesra ve cezmle uzatılmış kesra dikkat çekmektedir. Bu da incelik, itaat, nezaket, alçak gönüllülük, merhamet, yumuşaklık gibi özelliklere işaret ederken kadın cinsinin fıtrî özellikleriyle uyum göstermektedir. Özellikle kadına yapılan emir sîgasında görülen uzun /î/ sesi emirdeki vurgu ve sertliği son derece yumuşatmaktadır. Bütün bunlar, kadının huzur veren bir varlık olduğunu belirten ayetler ile kadına değer veril-

26 Muslim, Birr, 149.
27 Tirmizî, İman, 2612.

mesi gerektiğini ifade eden hadislerle Arap dilinin kullanım tarzlarının birbiriyle uyumlu olduğunu göstermiştir.

Kaynakça

‘Abbâs, Hasan, *Hasâisu’l-hurûfi’l-‘Arabiyyeti ve me‘ânîhâ*, İttihâdu’l-kuttâbi’l-‘Arab, 1998.

Akçay, Halil, *Endülüslü Edip ve Şair İbn Zeydûn ve Divanı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi SBE, Diyarbakır 2016).

Akçay, Mustafa, “İnsanlığın Ortak Dinî Temeli: Fıtrat”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Cilt: XIII, Sayı:23 (2011/1), 143-170.

el-Asma‘î, Ebû Sa‘îd ‘Abdulmelîk, *Kit’âbu’l-ibil*, Tahk: Hatem Sâlih ed-Dâmin, Dâru’l-Beşâir, 2003.

‘Attâr, Ahmed ‘Abdulgafûr, *Mukaddimetu’s-Sihâh*, 4. Baskı, Dâru’l-‘ilm li’l-melâyîn, Beyrut 1990.

el-Bağdâdî, ‘Abdulkâdir b. ‘Umer, *Hizânetu’l-edeb ve lubbu lubâbi lisâni’l-‘Arab*, Tahk: ‘Abdusselâm Muhammed Hârûn, 3. Baskı, Mektebetu’l-Hancî, Kahire 1997.

Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi*, Fenomen Yayınları, Ankara 2009.

Emîn, Ahmed, *Fecru’l-İslâm*, el-Mektebetu’l-‘asriyye, Beyrut 2013.

Ersoy, Ersan, “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği (Malatya Örneği)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, Elazığ (2009), 209-230.

Fehmî, Muhammed, *Târîh-i edebiyyât-i ‘Arabiyye (Cahiliye Devri)*, Matba‘atu ‘Âmire, İstanbul 1917.

el-Gandecânî, Ebû Muhammed el-A‘râbî el-Esved, *Esmâu hayli’l-‘Arab ve ensâbuhâ*, Tahk: Muhammed ‘Alî Sultânî, Mektebetu Gandecânî.

Gazâl, Ahmed el-Ahdar, “Felsefetu’l-harekât fi’l-lugati’l-‘Arabiyye”, *Mecelletu’l-Lisâni’l-‘Arabî*, Sayı 10, yıl, (1973), 66-71.

https://www.huffingtonpost.ca/2014/06/30/key-to-happiness-vowel-words-study_n_5543469.html. Erişim tarihi 13.08.2018

İbn Cinnî, Ebu’l-Feth ‘Usmân, *el-Hasâis*, Tahk: Muhammed ‘Alî en-Neccâr, ‘Âlemu’l-kutub, Beyrut 2012.

İbn Fâris, Ebu’l-Hasan Ahmed, *es-Sâhibî fî fıkhı’l-lugati’l-‘Arabiyye ve mesâilihâ ve sunenu’l-‘Arab fî kelâmihâ*, Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, Beyrut 1997.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr, *Bedâi‘u’l-fevâid*, Tahk: ‘Alî b. Muhammed el-‘İmrân, Dâru ‘Âlemi’l-fevâid.

Kınar, Kadir, “Arap Dilinde Cinsiyet Olgusu ve Diğer Dillerle Bir Mukayesesi”, *ERUİFD*, (2014/2), Sayı: 19, 7-28.

Muhtâr ‘Atiyye, *el-Îcâz fî kelâmi’l-‘Arab ve nassi’l-i‘câz*, Dâru’l-ma‘rifeti’l-câmi‘iyye, 1995.

Önkaş, Nilgün Açık, "Türk Halk Şiiri Örneklerinin Fonetik-Semantik İlişkisi ve Türkçe Eğitiminde Halk Şiirinden Yararlanma", *Turkish Studies*, Sayı 6/2, İlkbahar (2011), 131-142.

eş-Şafiî, Muhammed b. İdris, *er-Risâle*, Tahk: Ahmed Muhammed Şâkir, Matba'atu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1938.

el-'Ubeydî, 'Âdil Hâdî Hammâdî, "Kadiyyetu'l-lafz ve'l-ma'nâ", *el-Ustâd*, 201. Sayı, (2012), 201-210.

Ya'kûb, Emîl Bedî', *Mevsû'etu 'ulûmi'l-lugati'l-'Arabiyye*, Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, Beyrut 1971.

Yıldırım, Kadri, "Arap Dilinde Müzekkerlik-Müenneslik Ayırımına Dil Felsefesi Açısından Bir Yaklaşım", *EKEV*, Yıl: 7, Sayı:5 Bahar (2003), 195-210.

ez-Zebîdî, Muhammed el-Murtadâ el-Huseynî, *Tâcu'l-'arûs*, Tahk: 'Abdulhalîm et-Tahâvî, "جزم" maddesi, Muessesetu'l-Kuveyt, Kuveyt 2000.

ez-Zeyyât, Ahmed Hasen, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, Dâru nahdati Mısır, Kahire.